

NAGYVÁROSI NÉPKÖNYVTÁRAK.*

A falusi népkönyvtár feladata és szerepköre gyökeresen más és lényegesen egyszerűbb, mint nagyvárosi népkönyvtaré. A szinte országosan egyrétű, magán a hely színén meg éppen jól ismerhető olvasóközönség olvasmánnyal táplálása és szellemi vezetése — művelése — alig kérdéses és csaknem egy alapelv szerint történhetik. Nem úgy a nagyvárosban. A lakosság rétegződése itt igen összetett, a műveltség szintje különböző, az igények rendkívül változatosak. A nagyváros polgárát minden áramlat, minden válság — akár szellemi, akár társadalmi — közvetlenebbül éri. A tájékoztatás, az elirányítás a roppant zűrzavarban, amit a nagyváros kulturális életének egésze mutat, — finom és összetett lélektani feladat. S nem kétséges, hogy a nagyvárosi népkönyvtár célja és rendeltetése elsősorban ez. Mindannyian tudjuk, hogy a nagyvárosi ember hajlama, diszpozíciója a művelődésre kitűnő. Alig ismer technikai nehézségeket, kíváncsisága — följajzottsága — határtalan, szomja kielégíthetetlen. Nyitva áll minden előtt. Kritikai érzéke azonban teljesen fejletlen. S így válogatás nélkül be is fogad — el is olvas — mindent, amit a véletlen, helyesebben a nagyon is számító élelmesség tömegével vet eléje. Ez a tisztára szellemi kérdés így, sajna, a nagyvárosban egészen elvesztette illetén jellegét s merőben gazdasági kérdéssé értéktelenedett. A tömegtermelés és nyomában a tömegfogyasztás egyáltalán nem látszik tudatában lenni annak a nagy emberi értékek, mely ilyenmód veszendőbe megy az olcsóságok e nagy piacán. A modern irodalom-nagyipar, noha termelvénye szellemi fogyasztásra van szánva, csodálatosképp nem művelődési vagy szellemi értékek előállításával foglalkozik. Nem is törekszik erre. Az az iparcikk, mely műhelyéből kikerül s mely esetünkben a „könyv“ előkelő és nagymúltú

* A m. könyvtárosok és levéltárosok országos kongresszusán 1936. október 3-án tartott felolvasás.

címét s külsejét viseli, — bitorolja! — híg pótanyagoknál egyebet alig tartalmaz. Egészen távolesett nagy őseitől. Elfajzott, méltatlan utód. A tapasztalatlan és tájékozatlan — ítélet nélküli — olvasó, akiben a nyomtatott betűnek valami ősi tisztelete él, naív és egyforma hittel nyúl minden után, ami könyv s amiből táplálékot remél. És kapja ezt! Kap ez után. Mert ez tolakszik és nagy hangon kínálkozik. Előttünk, könyvtárosok előtt nem titok, hogy a nagyvárosi embernek merő szórakoztatására szánt ez az álirodalmi termelés, mind számszerűen, mind mennyiségre óriási. (Egy-egy kiadás itt, komoly könyvnél szinte elképzelhetetlen 8—10.000-es példányszámot jelent!)

„Olyan ember, akinek erkölcsi jogosultsága volna könyvek nyomtatására, természetesen mindenkor igen kevés akad“, — mondja *Paul Ernst*, a nemrég elhunyt kiváló német költő és gondolkodó s megállapítása fájdalmasan s fokozottan áll a mi korunkra is.

A jelen szemszögéből — a műveltség szempontjából — ennek az irodalomnak (a detektívregénynek s az álromantikus filléres érzelgőskének, egyszóval ennek a magasabbrendű nagyvárosi ponyvának) haszna vajmi csekély. De kára annál több!

Történelmi távlatból tekintve, még föl kell vetnünk a kérdést: mi marandandót, mi időállót alkotott ez a literatura, virágzásának immár jó néhány évtizede alatt? Mi értéket, többletet jelentett az emberiség, a nemzet számára? — Bizonytal semmit! Pillanatnyi izgalmat, életfelejtést, alkalmat az élettől menekülésre adott csupán s néhány elgyötört, rossz órát. S e ponton, bizonyos tekintetben életellenes is ez az irodalom!

Egy 1848-ban névtelenül megjelent s a „Könyvolvasásról“ szóló magyar könyvben ezeket a ma is érvényes és időszerű szavakat olvassuk:

„A csupa olvasás, anélkül, hogy általa valakinek helyes oktatást vagy erkölcsi jobbulást nyerni törekedő igaz, eltökélt szándéka legyen, valósággal nem egyéb lelki hanyérlés-nél; minthogy ilyenkor a lélek, midőn mellette csak idegen érzékszerveket hágy elosontani, magát valóban szenvedőleg viseli; és ha ezen érzékszervekből semmit sem tud vagy akar magánál föntartani, az egész olvasás nála csak annyit ér, mint egy álomlátás, mely hamar elenyészik.“

Legyünk tisztában vele, hogy a lélek életében, a szellem síkján sem történhetik semmiféle visszaélés büntetlenül. És semmi sem nyomtalan! Minden hatás visszahatást szül. Minden hatás s így az olvasmány hatása is eltörülhetetlen nyomot hágy. Ezért minden hatás — minden olvasás — nevelés is egyúttal. Jóra vagy rosszra nevelés, de nevelés. A könyvtáros és főként a népkönyvtáros, ki könyveket bocsát ki az életbe, mindig s múlhatatlanul, szükségkép nevelő. Tőle függ, rajta áll: jóra vagy rosszra nevel-e?

Nem kétséges, hogy a népkönyvtárnak minden körülmény között csak jót kell adnia. Értelme és létjoga ez! Könyvei közül a silányat, az álat, az alacsonyrendűt, az efemer-értékűt, — értékelni kell tudnia! — az ártalmosat eleve ki kell rekesztenie. A modern nagyvárosi ember, a felületes-ízlésű s örömfű, a szétesett, az izgaloméhes, az emberségétől eltávolodott, a kollektívum eszméletlen életét élő tömegember készséges kiszolgálásához neki semmi köze. Az ő szerepe sokkal hálátlanabb. Neki, még a maradiság vádjával megbélyegezve is — ó, hányszor éri is ez a vád! — konzervatívnak kell lennie. Mert valóban konzervál is. Értékeket őriz. A nagy kótyavetyében is őrizi az emberség örök szellemi és esztétikai értékeit. Olyan ő is, mint a Gondolat s a befelé-fordulás jó magányából kilépő pap, ki szószékéről nem árulhat egy gyékényen a krajcáros kalmárral, bármi jól megy is annak sora. A Szellem diadalmas boltíveinek homályában nem űzérkedhetik vásári portékával. S ha tenné mégis, bizony-bizony megérdemelné a korbáccsal kiűzetést!

A talminak, az álnak, a selejtesnek, az irodalom alatti irodalomnak, a könnyű betűnek ilyen roppant mértékű elterjedése idején, a modern életben, korunkban önkéntelenül is fölvetődik a kérdés, nem szükségkép reménytelen-e, hiábavaló-e annak a magasabb nevelő és művelő célokat néző közkönyvtárnak szerepe, mely a kor korcs ízlésével szembehelyezkedik s mint a jónak, a szépnek, a magasabbrendűnek, az elárult — az elárult — Gondolatnak, a valódi irodalomnak magányos szigete kíván megállni az áradatban? Még ha reménytelen is — szükséges! De nem is reménytelen. A közkönyvtárakba tódulást nem lehet csak gazdasági okokkal magyarázni. A könnyű kíváncsiság s az izgaloméhség mellett a szép, a jó után való vágy is

örök az emberben. A közönség megérzi azt az egészséges, tiszta levegőt, mely a közkönyvtárból feléje árad. Észreveszi, hogy az ő kedvelt s az üzleti életben bizonyára igen tiszteletreméltó irodalmát ott egyáltalán nem becsülik. Megütődik ezen s észbe kap. S rákap a jóra is. S ez már az első lépés. Idegeinek eddigi foglalkoztatása — ajzása vagy zsongítása — után elkezdí immár szellemét is művelni. Ha ezek után megmarad a könyvtárban, — a könyvtárnak máris nyert ügye van. Egy lelket újra elhalászott a valódi műveltségnek. De még a nagyvárosi életnek ez a burjána, a ponyvairodalom, magában hordja végzetét. Máris túlvirágozott. Mindenáron változatosságot kell adnia; újat, egyre újat; de skálája végtelen kicsiny lévén — mert nem maga a végtelen élet, hanem annak csupán egy kis szegmentuma —, elérkezett lehetősége határaihoz. Deklinációja közel. Közönsége lassan mégis ráún. A megteleés, a jóllakottság, a csömör lesz ennek az irodalomnak halála. S a könyvtár örök és változhatatlan értékeivel készen várja ezt a percet. S várja a meglévő mellé megtérő közönségét is.

A nagyvárosi népkönyvtárak könyvforgalmában, mint a tapasztalat mutatja, a szépirodalmi könyvek olvasása van túlsúlyban. Nálunk, a fővárosban, több év átlagát vizsgálva, mintegy 75 százalék. Az ismeretterjesztő irodalom olvasottságát — a külföld példája is ezt mutatja — alig lehet 25 százaléknál feljebb szorítani. De nem is hiba ez. Az irodalmi ízlés nevelését bizvást tekinthetjük a közműveltség tengelyének. A jó szépirodalom olvasását az eszmélkedés, a gondolkozás kezdetének. Nyugati kulturánkban a szellem legnagyobb és legszebb értékei évszázadok óta szépirodalmi alakban jelentkeznek. A Géniuszszal való együttlét és társalkodás mindenkor üdülés és haszon mindenki számára. Szélesedés, tágulás, fölemelkedés. S a modern ember számára még egy: kibontása, kiemelése a kollektívumból, elszigetelése a többitől, a Gondolat, a jó magány zárkózottságába és védettségébe. Visszahelyezése abba az állapotba, melyben a lélek a legotthonosabb: az egyedülvalóság gazdag arisztokratizmusába. „Minél jobban elfoglalják a jelen szegényes érdekei az emberek lelkét s éppen mert szegényesek, földhöz is nyomják, — annál parancsolóbb a szükség magasabb, általánosabb érdekek által fölszabadítani azokat e nyomástól,

oly valami által, ami tisztára emberi s ezért nincs alávétve az idő hullámzásainak; s ekkép a megosztott politikai világot ismét a Szép és az Igaz zászlaja alatt egyesíteni“, — mondja Schiller „Die Horen“ bejelentőjében.

A mai nagyvárosi élet lázas ütemében sorvadó, kopó esztétikai élet-érzést a jó szépirodalom olvasása erősítheti meg újra az emberben. S vezetheti a köznap gyötrő egyformasága, a nap-napi munka robotja után magasabb élet-szférába. S a megbolygatott, az egyensúlyavesztett kedélynek szinte a vallásos élménnyel rokon föloldódás és megnyugvás mélységét, békéjét, harmóniáját adja meg.

A jó szépirodalom olvasása az olvasót emberségében rázza meg. Emberségére rázza föl. „A művészet nem a gondtalan élet fényűzése vagy a henyesség édes mulatsága, hanem hatalmas befolyású erő, melynek céljai komolyak, bár eszközei gyönyörködtetők. Testvére a vallásnak és segítségével a nagy világ-cél átszövődik a való életbe“, — mondja Goethe.

Hogy a nagyvárosi népkönyvtár itt vázolt hivatását — a jól- és jót-olvasatást — teljesíthesse, természetesen nem elégedhetik meg a mechanikus könyv-osztó szerv szerepével. Nem érheti be azzal, hogy a nagyvárosi ember számára a rengeteg egyéb kusza betű mellé ráadásul még betűt adjon. Neki lényegesen más könyvet kell adnia. Újra föl kell ébresztenie az olvasóban az olvasásnak az utóbbi időben oly sikeresen elrombolt tiszta szellemi gyönyörét. És, ami oly mélyre szállt alá benne korunkban: a műalkotás tiszteletét, megbecsülését és szeretetét. Bennünk, könyvtárosokban, minden kételytől menten él a hit a kultúra szükségességében. Meggyőződésünk, hogy a kultúra az életet szebbé, szélesebbé, tágabbá, szabadabbá s az embert jobbá, emberebbé teszi s visszaadja neki, nagy devalválódása, tervszerű devalvációja idején, magasabb rendeltetése tudatát; visszaadja őt önmagának.

A nagyvárosi közönségnek széles rétegei használják a népkönyvtárak gondosan válogatott könyvanyagát s veszik igénybe a könyvtárak eligazító, irányító, tájékoztató tanácsait. De addig, míg a közönség egyetemében hitté nem erősödik az a tudat, hogy a közkönyvtárban, melyet a közület tart fenn nagy áldozatokkal és hozzáértő szakemberek vezetnek, a maga tiszta javát

tálalja föl s ott magává épülhet, a nagyvárosi élet roppant őrlése közepette, — a népkönyvtár célja elérve nincs. A könyvtári gondolat terjedését, a bizalom és a hit növekedését a könyvtárak irányában úgy érhetjük el legbiztosabban, ha a megkezdett és jónak megismert útról le nem térünk. A gondosság a válogatásban, a hozzáértés, a felelősségtudat s a magasabb szemlélet azok a tényezők, melyek a nagyvárosi közkönyvtár főnállását indokolják. A közönség végre is meg fogja érezni a művelődés e közintézeteiből feléje áradó jónak, egészsnek, szellemileg egészségesnek bőséges sugárzását. S azt is, hogy a közkönyvtár ellensúlya az álnak és tiszta forrása az igaznak s a valódi műveltségnek.

DRESCHER PÁL.